

Іван ПИСАР, студент н. гр. 104 СПД ННІ права та психології, Національна академія внутрішніх справ.

Науковий керівник:

Валерій ХАХАНОВСЬКИЙ, професор кафедри інформаційних технологій ННІ права та психології, Національна академія внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

ПСИХОСОЦІАЛЬНІ ТА ЕТИЧНІ РИЗИКИ ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШІ

Сучасний етап розвитку людської цивілізації позначений всеохопною цифровізацією, у центрі якої перебуває динамічний поступ технологій штучного інтелекту. Цей феномен давно вийшов за межі вузької технічної чи економічної сфери, переростаючи у вагомий рушій змін у духовному, метафізичному та психосоціальному вимірах людського існування. Застосування інтелектуальних систем у щоденному житті ставить перед людством фундаментальні світоглядні виклики, що зачіпають основи релігійних вірувань та традиційну етичну парадигму.

У центрі дискусії опиняються такі питання, як переосмислення унікальності людини, природи свідомості, ідеї свободи волі та прийнятності створення квазірозумних сутностей. Водночас стрімкість науково-технічного прогресу значно перевершує здатність релігійних і філософських інститутів розробляти адаптивні моральні принципи, що призводить до глибокої кризи ідентичності. Метою цього дослідження є аналіз ризиків, пов'язаних із розвитком штучного інтелекту, з акцентом на етичні переконання, духовний добробут і моральні основи сучасного суспільства.

Етичні девіації та детермінанти алгоритмічних дилем.

Методологічні основи проектування та навчання сучасних інтелектуальних систем апіорі містять суттєві етичні виклики. Зважаючи на відсутність у штучного інтелекту автентичної суб'єктності, такі системи лише дублюють і ретранслюють соціокультурні матриці та аксіологічні обмеження, закладені у первинних масивах даних розробниками.

Серед домінантних загроз у цій сфері варто виділити системні викривлення алгоритмів (*Algorithmic Bias*), що виникають внаслідок реплікації нейромережами емпіричних помилок, людських стереотипів та історично сформованої соціальної асиметрії. Впровадження подібного інструментарію у сфері автоматизованого рекрутингу чи фінансового скорингу масштабує дискримінаційні практики під маскою безсторонніх математичних обчислень. Паралельно розгортається перманентна криза конфіденційності, спричинена тотальним моніторингом цифрової активності користувачів, що трансформує традиційну архітектуру приватності та створює інструменти «наглядового капіталізму» для маніпулятивного контролю соціуму з боку владних інституцій через технології розпізнавання облич. Цю ситуацію ускладнює ефект «чорної скриньки» (*Black Box Problem*), при якому внутрішня логіка глибокого навчання залишається неінтерпретованою для оператора. У випадку критичних збоїв алгоритмів у медичній, юридичній чи транспортній практиці це провокує дефіцит правової підзвітності та руйнує суспільний договір безпеки.

Психосоціальні деформи в умовах антропо-техногенної взаємодії.

Експлуатація інтелектуальних агентів чинить латентний деструктивний вплив на ментальну архітектоніку особистості, спричиняючи незворотні трансформації її когнітивного, емоційного й комунікативного модусів.

Спроможність ШІ репродукувати складні креативні та аналітичні продукти провокує поширення техногенної тривожності (AI Anxiety), яка корелює з хронічним дистресом через ризик втрати професійної актуальності, девальвацію інтелектуальної праці та деструкцію індивідуальної ідентичності.

Водночас перманентне делегування базових мисленевих операцій (пам'яті, планування, аналізу, селекції інформації) автоматизованим помічникам мінімізує ментальні зусилля користувача. У довгостроковій перспективі це детермінує когнітивне розвантаження, нівелювання навичок критичного сприйняття та ризик інтелектуальної атрофії (феномен «цифрової деменції»).

Додатковим дестабілізуючим чинником виступає антропоморфізація неживих інтерфейсів: штучна імітація емпатійного відгуку стимулює користувачів наділяти програмний код людськими атрибутами. Стрімке поширення ШІ-компаньйонів формує ілюзію подолання самотності, проте насправді підриває автентичні міжособистісні зв'язки, занурюючи індивіда в стан емоційної самоізоляції та соціальної дезадаптації.

Маніпулювання суспільною свідомістю в умовах цифрової епохи, поряд із загостренням епістемічної кризи, становить одну з найбільш серйозних загроз сучасного світу. Стрімкий розвиток і використання технологій для створення гіперреалістичних дипфейків, які здатні достовірно імітувати реальність, у поєднанні з автоматизованим поширенням таргетованої дезінформації через високотехнологічні рекомендаційні алгоритми, суттєво ускладнюють процес перевірки достовірності інформації. У таких умовах суспільство занурюється в атмосферу фундаментальної епістемічної кризи, що послаблює здатність індивідів ефективно розрізняти реальність від вигадки. Це сприяє ескалації тривожності, формуванню відчуття тотальної недовіри та параної, а також руйнує авторитет ключових соціальних інституцій, включаючи засоби масової інформації, наукове співтовариство та державні органи влади. З огляду на масштаб зазначених викликів, необхідне запровадження системного підходу до їх подолання, що орієнтуватиметься на концепцію людиноцентричного штучного інтелекту (Human-Centric AI). Дана концепція передбачає інтеграцію технологій штучного інтелекту з метою зміцнення людських цінностей та забезпечення соціальної стабільності. Основними напрямками стратегічних дій у межах цієї моделі є: *Нормативно-правове регулювання*. Важливим є впровадження жорстких стандартів регулювання штучного інтелекту, подібних до регуляторних рамок EU AI Act. Таке регулювання має включати прозорість алгоритмів завдяки технологіям Explainable AI, а також забезпечення контролю людини в прийнятті критично важливих рішень через підхід Human-in-the-loop. Це дозволить залишити останнє слово за людиною, що зменшить ризики автоматизованих помилок і мінімізує потенційну шкоду для суспільства. - *Освіта та розвиток компетенцій*.

Вкрай актуальним є формування у людей навичок, які ще не можуть бути відтворені за допомогою повної автоматизації. До них належать емоційний інтелект, критичне мислення, морально-етична свідомість та базова медіаграмотність. Інвестування у відповідні освітні програми сприятиме підготовці населення до викликів цифрового суспільства, забезпечуючи компетенції для критичної оцінки інформації та успішної взаємодії зі штучним інтелектом. - *Соціально-психологічна підтримка*. Усвідомлюючи потенційний вплив роботизації та автоматизації на ринок праці та соціальні структури, варто запроваджувати програми професійної переорієнтації для тих, хто може втратити роботу через поширення ШІ-технологій. У рамках таких ініціатив необхідно забезпечити не тільки можливості для нової кар'єри, але й активно розвивати системи психологічної допомоги та підтримувати баланс між цифровим і реальним життям. Реалізація цих стратегій дозволить сформувати більш стійке й адаптивне суспільство, у якому технологічний прогрес гармонійно співіснуватиме з основними інтересами і цінностями людства. Це створить передумови для ефективного подолання епістемічних криз цифрової доби та значно знизить ризики, пов'язані з маніпуляцією колективною свідомістю.

Висновки: психосоціальні та етичні ризики використання ШІ є серйозними викликами, що зачіпають сутність людської природи та психічного благополуччя. Вирішення цих проблем потребує міждисциплінарного консенсусу розробників, психологів, юристів та філософів. Головним імперативом має стати підпорядкування технологічного прогресу критеріям гуманізму та збереження психічного здоров'я особистості.

Список використаних джерел

1. Бостром Н. Штучний інтелект. Надії та загрози створеної розумної машини; пер. з англ. Р. Корнута. Київ: Наш Формат, 2020. 400 с.
2. Зубофф Ш. Епоха наглядного капіталізму. Битва за людське майбутнє на нових рубежах влади. Київ: Наш Формат, 2022. 600 с.
3. Шваб К. Четверта промислова революція. Київ: Форс Україна, 2019. 232 с.
4. Russell S. Human Compatible: Artificial Intelligence and the Problem of Control. New York: Viking, 2019. 352 p.
5. Floridi L. Establishing the rules for an ethical AI // Nature Machine Intelligence. 2019. Vol. 1, No. 6. P. 261–262.

Анастасія НАСАДЮК, студентка спеціальності 035 Філологія ОПП «Германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська», Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу.

Науковий керівник:

Наталія КОБЗЕЙ, професорка кафедри філології та перекладу, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, кандидат філологічних наук, доцент

ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ПІДГОТОВЦІ ФІЛОЛОГІВ-ПЕРЕКЛАДАЧІВ

Стрімка інтеграція технологій штучного інтелекту в освітній простір закладів вищої освіти зумовлює необхідність переосмислення усталених підходів до фахової підготовки фахівців гуманітарного профілю. Філологічні спеціальності, зокрема підготовка перекладачів, опиняються в епіцентрі цих змін, оскільки саме в цій галузі людська інтерпретація, культурна компетентність і творче мислення традиційно становлять ядро професійної діяльності. Поширення великих мовних моделей (LLM), систем нейронного машинного перекладу та інтелектуальних асистентів актуалізує комплекс етичних питань, системне вивчення яких є нагальною науковою потребою.

У зв'язку з цим важливою стає проблема етичного використання технологій штучного інтелекту в процесі професійної підготовки майбутніх філологів-перекладачів. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю осмислення впливу генеративного ШІ на формування перекладацьких компетентностей, дотримання принципів академічної доброчесності, збереження авторського права та визначення меж професійної відповідальності в умовах цифровізації освітнього простору.

Метою роботи є аналіз основних етичних аспектів використання технологій штучного інтелекту в процесі підготовки філологів-перекладачів, а також визначення потенційних ризиків і перспектив їх інтеграції в освітній процес закладів вищої освіти.

У межах дослідження було використано методи аналізу наукової літератури, узагальнення сучасних підходів до використання ШІ в освіті, а також метод систематизації основних етичних викликів, пов'язаних із застосуванням генеративних мовних моделей у перекладацькій діяльності.